

SZÖVEG –
KIRÁLY ESZTER

KÉP –
EMMER LÁSZLÓ

SOROZAT –
KÉPMÁS

MEGSOKSZOROZOTT KINCS A MIÉNK

Felismernék-e, ha a harmónia egyszer csak besétálna az ajtónkon? Erre gondolok, mikor **Navratil Andrea** megérkezik az interjúra. A kutatóbiológus, a Liszt Ferenc-díjas népdalénekes, a mesemondó és a tanár nagy egyetértésben munkálkodik benne. Város és természet, modern tudomány és időtlen örökség, bölcs öregecske és cseperedő lélek tiszta akkordja ő – ráhangolódni pedig a leggyorsabban úgy lehet, ha... Mély levegőt veszek, és felteszem a nem tipikus újságírói kérdést: énekelne velem? Igent mond, rázendítünk.

◆ – „Sárga lábú fecske, csicsai menyecske, hogyan jöttél ide, az idegen földre...” Te nem így ismered?

– Kicsit másképp. Én inkább a bácskai változatát használom – de az a jó, hogy a népdal a variánsaiban él. Megsokszorozott kincs a miénk.

– **Mégis elboldogultunk ezzel a versszakkal. Igaz, a nyitottságodon kívül bizalom és alkalmazkodási szándék is kellett. Azért kopik ki az életünkéből az éneklés, mert ezek hiányoznak?**

– Ahogy most élünk, bizony elfelejtünk énekelni. Nagyon nehéz megnyílni, levetkőzni, csupasznak lenni egymás előtt. A másoknak való megfelelés vágya az, ami eltávolít bennünket egymástól, és gátolja, hogy a saját belső világunkhoz is közelebb kerüljünk. Pedig az ének rendeltetése, hogy a bensőnket mind jobban megismerjük, felvirágoztassuk. Hogyan csinálták ezt jól az őseink? Beleszülettek a hagyományba, kicsi koruktól kezdve úgy éltek, hogy reggeltől estig énekeltek. Ezt szólásképp, futólag vetjük oda, nem is vesszük igazán komolyan – de tényleg reggeltől estig.

Stylist: Domán Melinda, sminkes: Somogyvári Dóra, fodrász: Vörös Zsuzsanna

”

A másoknak való megfelelés vágya az, ami eltávolít bennünket egymástól és gátolja, hogy a saját belső világunkhoz is közelebb kerüljünk.

Volt például minden falunak éjjeli őrre, aki elzengette a kilenc órát, hogy térjen mindenki nyugovóra. Aztán a tízet, a tizenegyet – éjfélkor nem szólt, az a szellemek ideje, akkor teljes csönd volt –, egykor megint kurjantott egyet. Ezek akár nagyon szép, díszes énekek is lehettek. Aztán kettőkor is, háromkor is, négykor pedig már dalban elüzente, hogy ideje lesz felkelni, a nap is feljött már. Minden folyamatnak része volt az éneklés. A közösségi alkalmakon, például aratáskor, mikor a falu apraja-nagyja összeállt kalákába, gyakran muzsikust is fogadtak, hogy kísérje a munkát, és ha valaki elfáradt, hát húzta neki a nótát buzdításul. Az énekléssel be lehet világítani az éniünk olyan rejtett zugaiba, amelyek más módon nem elérhetőek. Amikor már egész jól ismered magad, tudod a talentumaidat és a hiányosságaidat, akkor nem félsz azokat kimutatni a körülötted lévőeknek, mert mindez nyílt titok a számukra. Innentől pedig sokkal szabadabb vagy másokra figyelni, hozzájuk alkalmazkodni, hiszen a helyeden érzed magad.

– Becses ajándék, ha egy helyén lévő embert hallhatunk énekelni. Őrzöl ilyen emléket magadban?

– Szinte minden élmény ilyen, amikor gyűjtőúton vagyok. Bár én nem gyűjtésként gondolok rá, inkább úgy, hogy barátságokat kötök. Még akkor is, ha évtizedek választanak el azoktól az idős mesterektől, akiket meglátogatok. Sokkal többet kaptam tőlük egynéhány éneknél, mesénél vagy imánál.

– Sosem adatközlőknek, hanem kedves öregecskéidnek hívod őket. „Ideülteted” közénk egyiküket?

– Mária néni jut most eszembe. Tőle nem énekeket tanultam, hanem csak lenni. Egy moldvai csángó asszony, aki egyedül szülte meg gyermekét, így kapott beavatást arra, hogy több száz kicsi lelket a világra segítsen bábaként. Nála sokat ültem, belém égtek a mondatai. És máig ő az egyetlen, aki képes volt engem leitatni! Egy picike szobája és egy pohara volt csak. Hoztak neki egy üvegnyi jó fekete bort, töltött

a kis pohárba, megköszönte, mondott egy gyönyörű áldást hosszan, majd belekortyolt. Messziről jött budapestiként próbálkoztam én is, mondtam ezt, azt, amit tudtam – nincs kultúrája annak, hogy megáldjuk egymást –, kortyoltam, és akartam visszaadni. „Cöcöcö!” – rázta a fejét, Jézuska az alján van, meg kell nézni! És ez így ment poharanként, úgyhogy Mária néni szisztematikusan leitatott. Az volt a szerencsém, hogy november lévén a hidegben hamar magamhoz tértem. Hogy aztán a falu másik végén újra itathassanak... András-nap volt, és ez a név ugyanarról a tőről fakad, mint az Andrea: névnaposnak számítottam, nem volt kibúvó.

Ismerős az az élmény, amikor egy könyv annyira esszenciális, hogy minden mondatánál meg kell állni, többször újraolvasni, megemészteni? Ilyen volt Mária néni. „Olyan pohárt nyújts másnak, szeresd magadnak, másképpen ne nyújtsad!” – ezt is ő mondta. És ilyenből egy óra alatt majd' százat. ➤

A tudomány mellett a közösség ereje is kell ahhoz, hogy ablak nyíljon a végtelenre, és abba belenézve oldódhasson, ami fáj.

– A néphagyományt sokan egzotikumnak tekintik. A fellépéseid, a Dúdolók, a Karanténekek nyomán azt gyanítom, te tudod, hogyan lehet a hétköznapiakba visszacsempészni azt, amit a korszellem vitrinbe zárna.

– A ma embere tényleg hajlamos azt gondolni, hogy a kulturális örökség szép, gyönyörű a filozófia, de mit mutatnak a számok? Mi a mérhető érték? A felnőttek szeretik a számokat – ugye, ha tudjuk a bolygó számát, ahol él, könnyebben elhiszük, hogy létezik a kis herceg. A gödi Búzaszem Iskolában magyar hagyományokra épülő, szerves oktatást végzünk. Több mint tizenöt éve, tehát elég ideje tanítunk így ahhoz, hogy már kompetenciamérésekkel, adatokkal is alátámaszthassuk, hogy ennek van értelme. Mert azt látjuk a felmérésekből, hogy az itt tanuló gyerekek messze átlag fölöttit nyújtanak a továbbtanulás, az értelmi és az érzelmi intelligencia terén is. Ebben még csak nem is a verseny az igazán lényeges, hanem ha belenézek bármelyikük szemébe, a lexikális tudásától teljesen függetlenül azt tudom mondani, hogy édes fiam, te rendben vagy. Miért? Kodály úgy fogalmaz, hogy ha nem elméletek és előírások, hanem a gyerek érdeklődése mentén segítjük őt játszva tanulni, a talentumait kibontakoztatni népdalokkal, népmesékkal, kézművességgel, népszokásokkal, tehát azzal, ami közös örökségünk, akkor már nem lesz kérdés, hogy neki van-e helye, tartozik-e valahova a világban. És a magyar néphagyomány tud még valami fontosat: magyar identitást ad a gyerekeknek, amelyet Kodály Zoltán „tudatalatti magyarságnak” nevezett. Ennek köszönhetően pedig sokkal több szava lesz a világhoz, mert a helyén állva, értve a saját kultúráját, nem rögtön beolvadni vagy trendeket követni igyekszik majd.

– Nem csak pedagógusként, kutatóként és énekesként is a tudomány és a hagyomány egységét vallod. Van valamije a közösségnek, ami egy pszichoterapeutának nincs?

– Igen és nem: cáfolum és megerősítem... De hadd válaszoljak egy énekkel. „Ejne-dejne-denejde, ejne-dejne-denejde /

A szép menyecskéknek utcán az ülésük, / A kisgyerekeknek porba heverésük. / Öreg embereknek csutora borocska, / Öreg asszonyoknak porhanyós pogácsa / Ejne-dejne-denejde, ejne-dejne-denejde.” Egészen keletig futhatnánk a csuvas, nogaj, kumuk rokon népekig, akik ugyanúgy elmondják az énekeikben, mikor érzik magukat rendjén a világban. Mert nem kérdés, hogy a világban rend van, minden ismétlődik, körbejár az idő, de előre-fölfelé is halad – bízunk benne, hogy a Jóistenig –, és ez biztonságot ad. A hagyományban élőknek ezek biztos alapok. De gyakran elkél a tudomány segítsége is az életünkben. Az én családom például súlyos

terhet hoz anyai ágról: édesanyám családtagjai a kommunista diktatúra áldozatai lettek, csak ő maradt életben. Súlyos teher volt ez neki, és mi is nagyon nehezen lettünk a testvéremmel, ami az előzmények ismeretében talán nem is csoda. Csoóri Sándor mondja, hogy a múlt nem mögöttünk van, hanem bennünk. Vannak traumák, amelyek feldolgozásában rengeteget segíthet a szakértelem, a terápia. A tudomány mellett a közösség ereje is kell ahhoz, hogy ablak nyíljon a végtelenre, és abba belenézve oldódhasson, ami fáj. Persze, egy faluközösség állandó jelenléte sokszor teher is volt: a balladák tanúsítják, hogy gyakran a régiek is elmenekültek volna a mindent látó szemek elől.

– Ma is nehezen fogadjuk el, hogy nincs összetartás alkalmazkodás nélkül. Pedig talán nem is az egyén a közösség kerékkötője, hanem inkább a kényelem.

– Szívemből szóltál. Szerintem a legnagyobb métélye a mai világnak a kényelem. Nincs már meg az a tudásunk, hogy az igazi örömhöz, a legnagyobb kincsekhez sosem szerzés, hanem mindig lemondás által jutunk el. Amikor a „parasztbiblia” teremtéstörténeteit mesélem, mindig beleszövöm azt a kis apokrif példát is, ami a férfiember telhetetlenséggel való megkísértéséről szól. Eszerint, mikor Ádám folyton panaszkodott Evacsára, hogy ennyit meg annyit beszél, ilyen-olyan kiszámíthatatlan, és kérte az öreg Istent, hogy vegye már el, de az bizony harmadszorra már nem vette el, inkább munkát adott Ádámnak, mert nem jó örökké egymás hegyén-hátán lenni, elfoglaltság kellett neki. Ekkor az öreg Isten felállította Ádámot egy sámlira, és azt mondta, hogy arról kezdjen körbe-körbe kapálni addig, ameddig elér, de csak addig. Aztán előbújt Ádamból az önérzet, tovább kapálta, mint az Isten meghagyta – és így pont elásta a szerencséjét. Ez a mának is fontos üzenet, mert ma sem tudunk megelégedni, csak dagadunk. Az elég helyébe az elégtelenség lépett.

– Van olyasmi magadban, amivel elégedetlen vagy?

– Gyakran tartom magam felkészületlennek, azt érzem, hogy nem szenteltem kellő időt arra, hogy egy fontos pillanat úgy születhessen meg, ahogy kell. Legtöbbször a Szentlélek, a kegyelem segít át ezeken a helyzeteken, Ő teszi eléggé, amit én kevésnek gondolok.

– Felidéznel egy komoly fejtörést okozó döntéshelyzetet is?

– Olyan rengeteg volt... Felkértek, hogy énekeljek a FINA vizes világbajnokság zárógáláján. Ez nem az én

megszokott közegem, mert általában kis közösségeknek éneklek, azt érzem otthonosnak, ha látom a többi ember szemét – az viszont nem volt kérdés, hogy meg tudom csinálni. Viszont az éneklésen kívüli dolgokkal is foglalkozni kezdtünk, előkerült a koreográfia, a stylist, és egy fehér magas sarkú cipő is. Én meg azt mondtam, hogy ezt nem fogom felvenni. Ebből egy elképesztő konfliktushelyzet kerekedett. Győzködtek, mondták, hogy kezdjek el megtanulni járni benne, én meg ráztam a fejem, hogy biztos, hogy nem. Végül az lett a mindenki számára elfogadható kompromisszum, hogy mezítláb vonultam végig a sportcsarnokon.

– Van olyan dal, ami segítségre volt egy-egy krízis – ha nem is cipőválasztás – során?

– Nem gondolom, hogy konkrét situációban segítenek adott népdalok – viszont a megértésben rengeteget. Amikor már „túlról” néz az ember egy helyzetre, egy napra, évre vagy akár egy egész életszakaszra, az énekek tükrében sok mindent világosabban lát. Vagy épp arra jön rá, miért énekelte adott időszakban újra és újra ugyanazt, választotta éppen azokat a szövegeket. Kodálytól származik az a szállóige is, hogy „Mondd meg, mit dalolsz, megmondom, ki vagy!”.

– A vezetékneved azt jelenti: visszatért. Ehhez hűen te nagyon komolyan is veszed, hogy rendszeresen ellátogass oda, ahol együtténeklésre várnak, például a Kőfesztre. Mit viszel idén a kővágóörsi találkozóra?

– A Kőfeszten abban különbözik a többi fesztiváltól, hogy tényleg szeretne csendes, nyugodt és minőségi maradni. Persze minden fesztivál így indul, csak aztán ellen kell állni a kísértésnek... Kővágóörsön ez szerencsére eddig szépen működik. Hangulatos és elmélyült találkozásokra készülünk most is. Mali Katalin orgonaművésszel templomi koncertet adunk; lesz Dúdoló, amit országszerte több helyszínen működtetnek: ez nem színpadon történik, és nincs más célja, mint – a régi fonó vagy guzsalyas mintájára – önfeledten eltölteni azt a néhány órát, ami megadatik a közösségben. Lesz hasonló, kifejezetten gyerekeknek szánt alkalom, ahol persze a mesélés is szerepet kap. Reményeink szerint eljön Hideg Anna néni Ördöngösfüzesről – együtt lesz velünk a Dúdolón, mond majd mesét, és bevonjuk énekelni a Fonó Zenekarral is. Benne lehet bízni. Aki nem ismeri Annus nénit, nagyon buzdítom, hogy jöjjön, mert azt az energia- és szeretettöltetet, amit ő hoz magával, nagyon kevesen hozzák. ♦